

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Porovnání knihy Zlatý kompas a její filmové a seriálové adaptace

Bakalářská práce

Autor: Kristýna Nedomlelová
Studijní program: Jazyková a literární kultura
Vedoucí práce: Mgr. Jiří Jelínek, Ph. D.
Oponent práce: Mgr. Tereza Šmídová

Zadání bakalářské práce

Autor: Kristýna Nedomlelová

Studium: P20P0497

Studijní program: B0232A090011 Jazyková a literární kultura

Studijní obor: Jazyková a literární kultura

Název bakalářské práce: **Porovnání knihy Zlatý kompas a její filmové a seriálové adaptace**

Název bakalářské práce AJ: Comparison of The Golden Compass and its film and TV adaptations

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce je věnována srovnání filmové a seriálové adaptace fantasy románu Zlatý kompas, s ohledem na knižní předlohu a navazující díly trilogie Jeho temné esence. Pozornost bude věnována stylovým a motivickým obměnám, postavám, prostředí a dalším místům, ve kterých se rozdílnost jednotlivých médií projevuje, ale také otázka předpokládaného recipienta díla a jeho očekávání. Realizace projektu spojeného s prací je v plánu v podobě přednášky.

BORDWELL, David (2011): *Umění filmu: úvod do studia formy a stylu* (Praha: Nakladatelství AMU)

DĚDINOVÁ, Tereza (2017): *Po divné krajině charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury* (Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity).

HUTCHEON, Linda (2012): *Teória adaptácie* (Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně.

Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí kontexty, problémy, trendy (2009, Praha: Obec spisovatelů)

MONACO, James (2004): *Jak číst film* (Praha: Albatros).

Zadávací pracoviště: Katedra českého jazyka a literatury,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Jelínek, Ph.D.

Oponent: Mgr. Tereza Šmídová

Datum zadání závěrečné práce: 12.11.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Kristýna Nedomlelová

Poděkování

Za vedení bakalářské práce, cenné rady, podněty, připomínky a vstřícnost děkuji panu Mgr. Jiřímu Jelínkovi, Ph. D.

Anotace

NEDOMLELOVÁ, Kristýna. *Porovnání knihy Zlatý kompas a její filmové a seriálové adaptace*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023. 39 s. Bakalářská práce.

Tématem bakalářské práce je komparace vybraných scén z filmové a seriálové adaptace s románem Philipa Pullmana *Zlatý kompas*. Cílem této práce je zjistit, jaké odlišnosti se nacházejí mezi adaptacemi a původním textem.

Klíčová slova: Philip Pullman, Zlatý kompas, fantasy, adaptace, Jeho temné esence

Anotation

NEDOMLELOVÁ, Kristýna. *Comparison of The Golden Compass and its film and TV adaptations*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2023. 39 pp. Bachelor Degree Thesis.

The topic of this bachelor's thesis is a comparison of selected scenes from the film and TV adaptation with Philip Pullman's novel *The Golden Compass*. The aim of this thesis is to find out what differences are found between the adaptations and the original text.

Keywords: Philip Pullman, The Golden Compass, fantasy, adaptation, His Dark Materials

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská/diplomová/disertační závěrečná práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č.13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

ÚVOD	9
1 FANTASTIKA	10
1.1 Fantasy	10
2 PHILIP PULLMAN	12
3 JEHO TEMNÉ ESENCE	14
3.1 Postavy a herci	18
3.2 Zlatý kompas	20
4. ADAPTACE	23
4.1 Adaptace v podobě filmu nebo televizního seriálu	24
5. VYBRANÉ SCÉNY Z ADAPTACÍ	25
5.1 Začátek filmu i seriálu	25
5.2 Tony Makarios a Billy Costa	27
5.3 Will Parry a „náš svět“	28
5.4 Závěru filmu i seriálu	30
6 PROJEKTOVÁ ČÁST	33
ZÁVĚR.....	35
ZDROJE	36
SEZNAM PŘÍLOH	40

ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá komparací románu Philipa Pullmana *Zlatý kompas*, stejnojmenné filmové adaptace Chrise Weitze a první řady televizního seriálu *Jeho temné esence* od Jacka Thornea. Téma Zlatého kompasu mě zajímalo už od základní školy, kdy jsem poprvé viděla film a také přečetla celou trilogii *Jeho temné esence*. Proto jsem si při rozmyšlení o tom, o čem budu psát, vybrala právě tuto knihu.

Téma práce jsem zvolila na základě svého dlouhodobého zájmu o knižní předlohu i její adaptace, ale současně jsem tak učinila i z toho důvodu, že jsem přesvědčena, že u nás není tolik známá jako jiná díla z žánru fantasy. Hlavním cílem mojí práce je zjištění věrnosti adaptací vůči původnímu textu, kterým je *Zlatý kompas*.

Ve své teoretické části se nejprve budu zabývat tématem fantastiky a žánrem fantasy. V další kapitole se budu věnovat Philipu Pullmanovi, autorovi trilogie *Jeho temné esence*. Zaměřím se na jeho život a díla. V kapitole *Jeho temné esence* uvedu fakta o celé trilogii. Začnu *Zlatým kompasem*, budu pokračovat *Jedinečným nožem* a *Jantarovým kukátkem*, a nakonec uvedu další díla spojená se světem *Jeho temných esencí*. Dále bych se zmínila o věcech charakteristických pro knižní svět, kde největší pozornost bude věnována daemonům. Budu vysvětlovat jejich význam, původ slova a další výskyt v uměleckých a literárních dílech.

První z podkapitol bude věnována důležitým knižním postavám, jejich charakteristice a herecům a herečkám, kteří je ztvárnili. Další podkapitola bude zaměřena na shrnutí děj *Zlatého kompasu*, kdy bude pozornost zaměřena důležitým událostem v příběhu.

V následující kapitole se budu věnovat adaptaci, kde bude vysvětlen význam pojmu nebo důvod jejich vzniku. V podkapitole bude prostor zasvěcen konkrétním médiím adaptace jako jsou film a televizní seriál.

V praktické části se již budu věnovat komparaci. Rozhodla jsem se zaměřit na několik vybraných scén z filmu a seriálu, které budu srovnávat s původním textem. Konkrétně se bude jednat o úvod a závěr, sloučení postav Tonyho Makariose a Billyho Costy a zařazení dějové linky z *Jedinečného nože* do první řady televizního seriálu.

Nakonec je nutné ještě zmínit, jak vypadal praktický projekt spojený s mou bakalářskou prací. Původně jsem měla v plánu organizovat přednášku, ale nakonec jsem se po projití jiných projektů rozhodla napsat článek pro vybraný časopis.

1 FANTASTIKA

Termín fantastika pochází z řeckého slova *phantastikós*, které nese význam imaginace nebo představivost. Může se také dále označovat slovy nerealističnost a nepravděpodobnost.¹

O fantastice můžeme mluvit v širším i užším smyslu. Ve fantastice užšího smyslu se nachází každý druh literatury, která před čtenářův reálný svět staví svět imaginativní. Patří sem žánry science-fiction, legenda, horor, pohádka nebo fantasy, o kterém bude řečeno více ve vlastní podkapitole.

Text fantastiky v užším smyslu „*líčí konflikt mezi obrazem světa, který zde byl představen, a který je zároveň čtenářovým světem a událostmi, které se v rámci tohoto obrazu světa nedají vysvětlit.*“²

Podle Todorova je rozhodujícím kritériem fantastiky čtenářova nerozhodnost v případě, že je pozornost zaměřena na vlastnosti fikčního světa. Konkrétními rysy jsou úžas postavy nad změnou pravidel fikčního světa, reakce vypravěče nebo vodítka poskytovaná vloženým autorem. Čtenář při čtení prožívá neočekávatelné události, které ho nutí k okamžité změně perspektivy a novému pohledu na pravidla fikčního světa.

Dnešní pohled fantastiky je ovlivněn okruhem dostupných znalostí, kdy pak za fantastické označujeme jevy, které si nedovedeme představit nebo dostatečně vysvětlit za pomoci logického uvažování.³ Co bychom v minulosti označili za nadpřirozené, si dnes můžeme vyložit jako zdání nebo výmysl. Jevy nebo myšlenky, které jsou v jednu chvíli pokládány za něco fantastického se najednou mohou stát součástí našeho běžného života. Text a v něm obsažený prvek fantastična by měl takovému vnímání odolat, být nadčasovou záležitostí.

1.1 Fantasy

Termín fantasy se objevuje v 50. letech 20. století v anglosaském literárním prostředí v časopisech jako *Fantasy Fiction* nebo *The Magazine of Fantasy*. Fantasy je protipólem k science fiction, i když oba bývají řazeni pod fantastický žánr. Lze je rozlišit na základě motivu a východisek. Sci-fi bere inspiraci z vědeckých motivů a zaměřuje se na techniku a budoucnost. Naopak fantasy obsahuje citovost a pohádkovost, odehrává se v minulosti (pseudohistorii) a

¹ GREIN, Birgit, *Lexikon teorie literatury a kultury*, s. 215

² GREIN, Birgit, 2006, *Lexikon teorie literatury a kultury*, s. 215

³ DĚDINOVÁ, Tereza, *Po divné krajině*, s. 16, 25, 73

soustředí se na magii a mystiku. Dále do kategorie spadají také hororové příběhy nebo magický realismus.^{4 5}

Horor jsou známý pro navození pocitů hrůzy a, mimo jiné, i emocí strachu, ošklivosti nebo obdivu k „hrůzně velkolepému“. Naopak magický realismus zobrazuje každodenní život, který je vyobrazen za pomoci prvků magie a zázraků. Každý z žánrů obsahuje fantazii, ale ne v tak plné míře jako žánr fantasy. Fantasy můžeme dále rozdělit na tři žánrové varianty, kterými jsou epické, hrdinské a science fantasy.

Fantasy není závislé na fyzických skutečnostech aktuálního světa a musí působit věrohodně. Dílo nesmí selhat při tvorbě věrohodného fikčního světa, a dokonce i parodická a komická fantasy musí být prezentována jako pravdivá v rámci fikčního světa. Nadpřirozené prvky musí být věrohodné, s jasnou motivací a jazyk děl z žánru fantasy je jasnější, jednodušší, protože si dodržuje daleký odstup od aktuálního světa.⁶

Důležitým prvkem, kterým musí být obsažen ve fantasy, je touha. Významově jde o „*nikoli touhy tělesné, ačkoli i ta může být ve hře, ale touhy lidského srdce po laskavějším světě, lepším já, plnějším zážitku či pocitu skutečné sounáležitosti.*“⁷ Dalším charakteristickým rysem je působení příběhu na čtenářovy pocity. Odlišuje se tak od vědecké fantastiky a zároveň ji to pojí s žánrem hororu. Vyvolávané pocity ale působí ve větší šířce i hloubce a jsou vnímány pozitivněji než u hororu (např. úžas, nostalgie nebo smích).

Postavy fantasy vytvářejí ustálenou sestavu rolí, kdy se k hrdinovi (nebo skupině hrdinů) přidávají postavy druha, mistra, protivníka, sexuálního objektu a fantastického stvoření. Myšlenka fantasy spočívá ve vstupu do jiné dimenze a důležitý je motiv cesty. Má představovat dobrodružství a úkol. Je symbolem životní pouti, jejímž prostřednictvím si hrdina utváří prostor ke světu.

Vyskytují se zde také motivy intimní, satirické a mytologické. Fantasy se také často neobejde bez náboženského prvku, který souvisí s lidskou touhou, zmíněnou výše v textu. Lidé chtějí procítit úctu k něčemu božskému, touží žít v souladu s vyšší mocí. Lidé chtějí znát, jakými cestami se ubírá Bůh, ale také poznat smysl svých vlastních životů spolu s počátkem a koncem. Může se jednat o příběhy ztělesňující všeobecně rozšířené „články víry“. Fantasy také obsahuje

⁴ PRINGLE, David, ed., *Fantasy: encyklopedie fantastických světů*, s. 8–9

⁵ MÁZLOVÁ, Mgr. Helena, *Encyklopedie literárních žánrů*, s. 187–189

⁶ DĚDINOVÁ, Tereza, *Po divné krajině*, s. 32

⁷ PRINGLE, David, ed., *Fantasy: encyklopedie fantastických světů*, s. 8

intertextové odkazy k mýtům a pohádkám. Je důležité rozlišovat mýty, které jsou pozůstatkem zaniklých náboženství a pohádkami, které sloužili především jako forma pobavení.

Pod formu sloužící k pobavení bychom mohli přiřadit i současné fantasy. Moderní fantasy jako žánr vychází z mytologických okruhů jako starořecká mytologie nebo keltská kultura. Kromě nich se také uvádí židovsko-křesťanská tradice bible a knih apokryfů. O posledním zmiňovaném se vedou spory, zda je vhodné, aby fantasy bralo inspiraci z právě uvedených zdrojů. Jako příklad si ale můžeme uvést velká díla z žánru fantasy, kdy se autoři inspirovali křesťanstvím. Mezi takové autory se řadí C. S. Lewis se svými *Letopisy Narnie* nebo J. R. R. Tolkien a jeho trilogie *Pán prstenů*.

Počátek skutečné fantasy lze nalézt v 2. polovině 19. století, kde se základem stala díla anglických autorů jako William Morris, lord Dunsany nebo Henry Rider Haggard. V Čechách se žánr stal módním fenoménem po roce 1989, kdy v roce 1990 vynikla autorka Vilma Kadlečková. Jako další české autory žánru fantasy můžeme jmenovat Pavla Renčina, Františku Vrbenskou nebo Janu Rečkovou.

2 PHILIP PULLMAN

Philip Pullman je britský autor. Narodil se ve městě Norwich v roce 1946 a během svého dětství procestoval s rodiči celý svět. Bylo tomu tak kvůli otcově práci jako pilota v Royal Air Force (RAF, česky královské letectvo). Většinu času trávil v Jižní Rhodesii a Walesu. Jeho charakter byl Pullmanovi inspirací pro napsání mužských postav v knižní sérii *Jeho temné esence* jako Lord Asriel, Willův otec nebo Lee Scoresby. Stejně jako oni i Pullmanův otec zemřel mladý, při letecké havárii v Keni, když bylo Pullmanovi bylo sedm let.⁸ Poté se s matkou v jeho 11 letech usadili v Severním Walesu. Studoval na univerzitě v Oxfordu, kterou dokončil v roce 1968. Následujících léta učil na různých středních školách v Oxfordu. Později se stal odborným přednášejícím na Westminsterské univerzitě, kde vedl předmět anglistiky se zaměřením na ústní vyprávění. Dobu, ve které pracoval jako učitel, strávil veškerý zbývající čas psaním her, na kterých byly založeny některé z jeho pozdějších románů.⁹

Za své zásluhy v oboru literatury byl v roce 2004 oceněn královnou Alžbětou II. řádem CBE (Commander of the Order of the British Empire (v překl. velitel Řádu britského impéria)), kdy

⁸ POTTON, Ed, *Philip Pullman on His Dark Materials, speaking out, and the sex life of daemons*, <https://www.thetimes.co.uk/article/philip-pullman-interview-his-dark-materials-series-3-w0cznfb5q>

⁹ *Philip Pullman*, <https://www.librarything.com/author/pullmanphilip>

byl uveřejněn v jejím seznamu novoročních vyznamenání.¹⁰ Dále byl opět vyznamenán v roce 2019 za své zásluhy v oboru literatury a byl mu udělen titul the Knight Bachelor of the Order the British Empire, který je dále označován titulem sir.

Pullman napsal a vydal řadu románů různých žánrů jako fantasy, sociální realismus, thrillery nebo pohádky.^{11 12} Spisovatel je nejvíce známý díky svým beletristickým dílům pro mládež, které se také označují anglickým výrazem young adult. Nepsal ale vždy jenom literaturu určenou pro děti a mládež. Jeho první román vyšel v roce 1978 s názvem *Galatea* a byl určen především dospělým čtenářům. Až druhý román s názvem *Count Karlestein, or The Ride of the Demon Huntsman* (v překl. *Hrabě Karlstain aneb Jízda lovce démonů*), který vyšel v roce 1982, byl určený dětem. Jako další příklady jeho tvorby pro děti bychom si mohli uvést jeho knižní sérii *Sally Lockhartová* obsahující díly *Rubín v kouři*, *Stín na severu* a *Tygr ve studni*. Jeho ale zdaleka nejznámějším dílem se stala již zmíněná knižní série s názvem *Jeho temné esence*. Série je často prodávána jako dětská kniha, přesto ji s oblibou čtou i dospělí a není ji tak úplně snadné zařadit do přesné kategorie.

Přesto Pullman napsal i knihy pro mladší děti, které jsou jak přepracováním tradičních pohádek (např. *Podivuhodný příběh o Aladinovi a kouzelné lampě* nebo *Kocour v botách*), tak jeho vlastní vymyšlené pohádky (např. *Hodinový strojek aneb Příběh na jedno natažení*)

Philip Pullman je také znám pro své silné ženské postavy jako je již zmíněná Sally Lockhartová ze stejnojmenné série nebo Lyra Belacqua z Jeho temných esencí. Obě dívky nejsou popisovány jako stereotypní ženy. Jsou jim připisovány vlastnosti jako fyzická i psychická houževnatost, upřímnost, bystrost a vnímavost. Kromě toho jsou také velmi nezávislé a vynalézavé za každé okolnosti.¹³

Jeho temné esence vyvolaly rozsáhlou kontroverzi, přičemž kritici tvrdili, že Pullman záměrně zaujímá protikřesťanský postoj. Knižní série podle nich je zde církev vykreslována v negativním světle. Ve třetím díle se navíc objevuje postava Autority, což je postava podobající se křesťanskému Bohu, která je popisována jako vinná a zkorumpovaná svou silou a kontrolou nad lidmi. Pullman si také v jejich očích nepomohl svými provokativními články, ve kterých odsuzoval *Letopisy Narnie*, napsané C.S.Lewisem, jako náboženskou propagandu. Mezi kritiky se však našel jeden člověk, který se postavil na s.u Pullmana. Jednalo se o Rowana Williamse,

¹⁰ Philip Pullman, https://www.imdb.com/name/nm1099514/bio?ref=nm_ov_bio_sm

¹¹ *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 1. Zahraniční spisovatelé*, s. 653

¹² Philip Pullman, https://sf-encyclopedia.com/fe/pullman_philip

¹³ Philip Pullman, <https://literature.britishcouncil.org/writer/philip-pullman>

kteřý je arcibiskupem v Canterbury. Williams tvrdil, že Pullman je pouze kritický k určitému represivnímu náboženskému dogmatu než k náboženství jako takovému. Pullman dokonce kázal o křesťanských hodnotách v církvi. Prohlásil, že souhlasí se vším, kromě víry, kterou by raději nahradil označením zvědavost.¹⁴

Také jsou veřejně známé Pullmanovy inspirace čerpané z literatury jako je Miltonův *Ztracený ráj* nebo dílo Williama Blakea. Tito spisovatelé, stejně jako Pullman, zkoumají způsob, jakým lze náboženství použít k utlačování a kontrole takovým způsobem, který zatemňuje a překrucuje pravé božství. Jejich vliv lze také vidět ve způsobu, jakým Pullman problematizuje a podvrací tradiční předěl mezi „dobrým“ a „špatným“ (např. použití slova „daemon“ pro ztělesnění vnitřní podstaty člověka, které víceméně odpovídá původnímu významu slova „daimon“¹⁵). Většina postav v jeho knihách má komplikovaný charakter a záměry, které nelze přesně klasifikovat jako „dobré“ nebo „špatné“. Je přesvědčen, že jeho schopnosti psát z pohledu dítěte pomáhají jeho velmi živé vzpomínky na dětství a dospívání.¹⁶

Na dotaz, co je pro Pullmana jako spisovatele důležitější, jestli čtenáři daný příběh prožívají emocionálně, nebo když si po přečtení kladou otázky o vlastní víře nebo pohledu na svět, odpověděl: „*Nejvíc mě potěší, když se stane obojí – když se lidé posunou jak emocionálně, tak intelektuálně. Je to jako v jednu chvíli rozesmát a rozbřčet své vlastní publikum – nic není uspokojivější a zároveň nejtěžší udělat.*“¹⁷

3 JEHO TEMNÉ ESENCE

Jeho temné esence se řadí mezi nejznámější díla Philipa Pullmana. První díl vyšel v roce 1995 jako *Northern Lights* a u nás v roce 2002 pod názvem *Světla severu*.¹⁸ Po celém světě je více známý pod názvem *Zlatý kompas*. Většina lidí by si jistě mohla myslet, že je to odkaz na zlaté zařízení, které ukazuje pravdu a v knize je označované jako alethiometr.¹⁹ Je nedílnou součástí zastřešujícího příběhu a je vždy popisováno tak, že vypadá trochu jako typ kompasu, který může pomoci s navigací. Ale název nikdy neměl odkazovat na toto zařízení.

¹⁴ POTTON, Ed, *Philip Pullman on His Dark Materials, speaking out, and the sex life of daemons*, <https://www.thetimes.co.uk/article/philip-pullman-interview-his-dark-materials-series-3-w0cznfb5q>

¹⁵ DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálně*, s. 170

¹⁶ POTON, Ed, *Philip Pullman on His Dark Materials, speaking out, and the sex life of daemons*, <https://www.thetimes.co.uk/article/philip-pullman-interview-his-dark-materials-series-3-w0cznfb5q>

¹⁷ *Philip Pullman Questions & Answers*, <https://www.philip-pullman.com/qas>

¹⁸ *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 1. Zahraniční autoři*, s. 653

¹⁹ MESZAROS, E.L., *His Dark Materials: Why the First Book's Title Is Incorrect in the US*, <https://www.cbr.com/why-golden-compass-northern-lights-his-dark-materials/>

Když Pullman předložil svůj rukopis svým americkým vydavatelům, použil pro celou sérii dočasný název *The Golden Compasses* (*Zlaté kompas*y). Byl to odkaz na epickou báseň Johna Milтона *Ztracený ráj*, která popisuje některé zlaté kompas používané „k ohraničení vesmíru a všech stvořených věcí“. Nicméně, Miltonův kompas byl kreslicí nástroj používaný k vytváření kruhů nebo oblouků spíše než druh používaný pro navigaci. Americkým vydavatelům se název líbil, a tak ho místo označení trilogie použili pro název prvního dílu, i přes Pullmanův nesouhlas a trvání na zachování názvu *Northern Lights*. Vydavatelé mu nabídli kompenzaci, a tak mohl zůstat název, který všichni znají.

Zajímavostí k prvnímu dílu ještě je, že při přípravě *Světél severu* navrhl editor Pullmanovi, že by na začátku každé kapitoly mohla být malá dekorativní ilustrace.²⁰ Pullman souhlasil a sám se ujal jejich tvorby. Byli nakreslené ve velikosti poštovní známky a zvolen byl styl, který závisel na těžké černé a plné bílé barvě, aby s v tisku neztratily. Nejdůležitější je ilustrace poslední kapitoly, ve které se Lyra dívá na vesmír, který se nad ní otevírá. Nejpodstatnější je to, co na obrázku není. Každý z ostatních obrázků je ohraničeno rámečkem, který téhle ilustraci chybí. Nic ji neuzavírá, protože stejně jako v kapitole, tak i zde jsou všechny hranice zničeny.

V roce 1997 vyšel druhý díl *The Subtle Knife* a poslední díl vyšel v roce 2000 jako *The Amber Spyglass*. Oba díly u nás vyšly v roce 2003 jako *Dokonalý nůž* a *Jantarový dalekohled*.²¹ K dokončené trilogii byly následně vytvořené krátké novely navazující na již vytvořený svět – *Lyra's Oxford*, *Once Upon a Time in the North*, *Serpentine* a *The Collectors*.²² Pullman také napsal volně navazující sérii *Kniha prachu*, která už není jenom příběhem Lyry, ale také dalších postav z jejího světa. *Kniha prachu* je zatím nedokončená knižní série, ze které vyšly dva díly – *La Belle Sauvage* a *Tajné společenství*. Právě probíhá práce na třetím díle.

Součástí světa *Jeho temných esencí* jsou věci, které je potřeba znát. Jednou z nich a zároveň tou nejdůležitější, jsou daemni.²³ Mají dvě významné fyzické vlastnosti: vypadají jako zvířata a jejich podoba se může měnit, zatímco jejich osoba zůstává dítětem. V pubertě se jejich podoba ustálí a už se nikdy nezmění. Ustálená podoba odráží charakter daemonovy osoby a jejich formy jsou různé od hmyzu přes plazy a ptáky až po savce. Všechny divoženky, které tráví hodně času ve vzduchu, mají ptačí daemony. Mezi služebníky jsou běžní psi, zatímco u vojáků mají tendenci být vlky, alespoň na severní polokouli. Vždy jsou opačného pohlaví než jejich člověk

²⁰ PULLMAN, Philip *Daemon Voices*, s. 279–280

²¹ *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 1. Zahraniční autoři*, s. 653

²² PULLMAN, Philip, *Daemon Voices*, s. 4

²³ FROST, Laurie, *The Definitive Guide to Philip Pullman's His Dark Materials*, Laurie Frost, s. 263–270

a existuje mezi nimi silné pouto, kvůli kterému se od sebe nemohou vzdálit. Pro Pullmana bylo vytvoření daemonů „odpovědí na technický problém. A ten technický problém spočíval v tom, že když popisujete postavu, která sama něco dělá, musíte divákům říct, co si myslí, stejně jako co dělá a co říká.“²⁴

Během prvního setkání se Lyra zeptá Willa, kde je jeho „daemon“. Will odpoví, že „démona“ nemá a že v jeho světě slovo démon nese význam „něčeho zlého. Démon pochází z řeckého slova daimonion a vztahovalo se na užitečné a pozitivní duchy nebo menší bohy, kteří byli prostředníky mezi lidmi a mocnějšími bohy. Raně křesťanští autoři odmítli panteistické²⁵ bohy a dobří duchové tak byli zavržení spolu se zlými a ničivými. Pozdější křesťanští spisovatelé, zejména anglický kardinál Manning v 19. století, zjistili, že spojení Sókratova daimona se zlým duchem je nespravedlivé. Sókratovým daimonem je naopak jeho svědomí, které je inspirované Bohem.

Koncept daemonů můžeme vidět také v uměleckých dílech. Pullman v roce 2001 v rozhovoru řekl, že jeho představa o poutu mezi daemonem a člověkem byla posílena uměleckým dílem *Dáma s hranostajem* od Leonarda da Vinciho. Prohlásil, že „mezi dívkou a zvířetem je skutečné pouto. To je její daemon.“²⁶ Dalšími příklady uměleckých děl jsou *Autoportrét se psem* Williama Hoghartha, *Mladá žena s papouškem* od Tiepola nebo středověký dřevoryt chlapce a vlka z *Norimberské kroniky*.

Texty, které pracují s konceptem viditelné či vnější duše jsou *Podivuhodný příběh Petra Schlemihla* od Adelberta von Chamissoa nebo *Obraz Doriana Greye* od Oscara Wildea. V *Podivuhodném příběhu* je ztvárněna stínem protagonisty a v *Obrazu Doriana Greye* je symbolem duše jeho obraz. Daemoni nejsou jenom duše, ale také společníci svých lidí. V této spojitosti se hodí uvést dílo *Nikdynoc* od Jay Kristoffa, kde je společníkem protagonisty stínový kocour Pan Laskavý, který byl stvořen z jejího stínu a živí se jejím strachem.

Dalším je již výše zmiňovaný přístroj nazývaný alethiometr.²⁷ Název má původ v řeckých slovech alethia neboli pravda, které je odvozeno od řecké bohyně pravdy, Aletheii, a meter neboli míra, což definuje nástroj jako „pravdoměr“. Byl vynalezen v Praze v 17. století učencem, který hledal způsob, jak měřit astrologické vlivy planet. V knize je řečeno, že jich

²⁴ Penguins Book UK, *Philip Pullman and Ruth Wilson on His Dark Materials | In Conversation*, https://www.youtube.com/watch?v=4RQI0Q94j_w

²⁵ Panteismus je názor, že Bůh je všechno a ve všech, a že všichni a všechno je Bůh, podobá se polyteismu (víře v existenci mnoha bohů)

²⁶ FROST, Laurie, *The Definitive Guide to Philip Pullman's His Dark Materials*, s. 265

²⁷ FROST, Laurie, *The Definitive Guide to Philip Pullman's His Dark Materials*, s. 293–297

existuje jen pár kusů, z nichž jeden dostane hlavní postava Lyra. Přístroj provází Lyru na její cestě světem *Jeho temných esencí*. Je ústředním objektem objevování a chápání ve *Zlatém kompasu* a celkově v celé Pullmanově trilogii *Jeho temné esence*.

Lyra v románu definuje funkci alethiometru jako produkci určitého druhu poznání. Alethiometr v příběhu funguje metaforicky jako způsob objevování. Neodhaluje ani nezveřejňuje správné řešení, jak má Lyra postupovat na své cestě, ani jak má čtenář pochopit ústřední téma románu. Podle Barnima alethiometr poskytuje Lyře a čtenáři perspektivu, skrze kterou lze porozumět událostem, k nimž v příběhu dochází, a také očekávání aktivní čtenářské interpretace významu kompasu a doprovodného tematického dění.²⁸

Tajemství Prachu je tématem románu *Jeho temných esencí*, určuje pohyb jeho zápletek a definuje jeho téma.²⁹ V Lyřině světě objevil experimentální teolog Boris Michajlovič Rusakov elementární částici, která nese jeho jméno, ale lidově se jí říká Prach. Má tendenci soustředit se v mnohem větší míře kolem dospělých lidí než kolem dospívajících, a také kolem lidí na prahu puberty více než kolem dětí. Církevní instituce nazývaná Magisterium označila částice jako důkaz prvotního hříchu. Pullman lépe objasnil význam Prachu: „*Prach prostupuje vším ve vesmíru, existoval před námi a bude existovat i po nás. Prach nás obohacuje a je námi zase živěn. Přináší moudrost a je udržován při životě láskou a zvědavostí a pilným zkoumáním a laskavostí a trpělivostí a nadějí. Vztah, který s Prachem máme, je obousměrně prospěšný.*“³⁰

I když jsou *Jeho temné esence* řazeny pod žánr fantasy, Philip Pullman žánr trilogie vřazuje pod realismus.³¹ Pullman vysvětluje, proč zrovna realismus: „*Příběh, který jsem se snažil napsat, byl o skutečných lidech, ne o bytostech, které neexistují, jako jsou elfové nebo hobiti. Lyra a Will a ostatní postavy mají být lidé jako my a příběh je o univerzální lidské zkušenosti, totiž o dospívání. Fantasy části příběhu tam byly jako obraz aspektů lidské povahy, ne jako něco cizího a podivného. Čtenáři mi například říkali, že daemoni, kteří zpočátku působí naprosto fantasticky, se brzy stanou tak důvěrně známou a podstatnou součástí každé postavy, že oni, čtenáři, mají pocit, jako by sami měli daemona. A já tvrdím, že mají, že ho máme všichni. Je to aspekt naší osobnosti, který často přehlízíme, ale je tam. To jsem myslel tím realismem: používal*

²⁸ BARNIM, Douglas A., *The Inner Consistency of Mythology*, s. 101–102

²⁹ FROST, Laurie, *The Definitive Guide to Philip Pullman's His Dark Materials*, s. 318–320

³⁰ FROST, Laurie, *The Definitive Guide to Philip Pullman's His Dark Materials*, s. 320

³¹ PULLMAN, Philip, *Daemon Voices*, s. 106

jsem fantastické prvky, abych řekl něco, co jsem považoval za pravdivé o nás a o našich životech.“³²

Jeho temné esence si vysloužily hned několik adaptací. První z nich byla rozhlasová hra, která byla vysílána na stanici BBC Radio 4 v roce 2003 a následně vydána v podobě CD a kazet. Dále byla předělána ve dvě divadelní hry, které byly uvedeny také v roce 2003 v Národním divadle v Londýně. V roce 2007 vyšla filmová adaptace pod stejnojmenným názvem *Zlatý kompas* od režiséra Chrise Weitze. Navzdory obsazení a vizuálním efektům film nebyl úspěšný. Jak je uvedeno v knize *Encyklopedie fantasy filmu*: „*Ze Zlatého kompasu se místo megahitové série stal snímek, který se chtěl tak moc zavděčit všem, až se nezavděčil nikomu. Rodin s dětmi do kina moc nepřišlo, knižní fanoušci byli nespokojeni a církevní organizace nadávaly.*“³³ Nakonec byla natočena seriálová adaptace *His Dark Materials* vytvořena Jackem Thornem ve spolupráci stanice BBC a streamovací platformy HBO. První série vyšla v roce 2019 a byla více úspěšná než dřívější filmové zpracování. V prosinci 2022 byl seriál ukončen závěrečnou třetí řadou.

3.1 Postavy a herci

Hlavní hrdinkou, kolem níž se celý příběh točí, je Lyra Belaqua.³⁴ Místo svého pravého jména raději používá darované od medvěda kyrysníka Ioreka Byrnisona, kterým je Lyra Stříbroústá. Vyrůstala v přesvědčení, že oba její rodiče zahynuly při letecké nehodě na severu a Asriel se před ní prezentoval jako její strýc. Doktor Martin Lanselius, konzul divoženek, se domnívá, že Lyra je dítě, které zmiňuje proroctví divoženek. Dané dítě má vykonat něco velkého za hranicemi vlastního světa. Lyra se dokáže přizpůsobit jakékoli situaci a dokáže přijít s řešením problému. Je dobrá lhářka, ale nemá velkou představitost, což se při jejích plánech ukazuje jako výhoda.

Pantalaimon, její daemon, je bystrý odhadce charakterů. Lyra někdy dovolí, aby ji vlastní záměry zastřely vnímání těch, kterým důvěřuje. Vztah Lyry a Pantalaimona tak, jak je vyobrazen v knize, poskytuje představu hloubky a složitosti pouta mezi člověkem a daemonelem.

Dakota Blue Richards, která hrála ve filmové adaptaci Zlatého kompasu, uvedla, že za svůj současný úspěch „vděčí“ roli Lyry, kterou ztvárnila ve filmové adaptaci Zlatý kompas. „*Při*

³² Philip Pullman: *Questions & Answers*, <https://www.philip-pullman.com/qas>

³³ CIFKA, Petr, *Encyklopedie fantasy filmu*, s. 100

³⁴ FROST, Laurie, *The Definitive Guide to Philip Pullman's His Dark Materials*, s. 63–65, 83–85

každé práci si připomínám, že ona je důvodem, proč jsem tady, a bez Lyry by nebyla žádná herecká kariéra. Byla pro mě inspirací. Pořád o ní mluvím, jako by to byla skutečná osoba.“³⁵

V seriálu Jeho temné esence postavu Lyry ztvárnila Dafne Keen. Herečka vnímá Jeho temné esence jako příběh o dospívání a o dívce, která se postavila nastavenému systému. „*Celý život jí říkali: „Tohle nemůžeš, tamto nemůžeš. Jsi holka. “ A ona pro řekne: „To je mi jedno.*“³⁶

Další důležitou postavou v příběhu je lord Asriel.³⁷ Asriel zbohatl na průzkumu polárních oblastí, ale o všechno přišel kvůli soudnímu rozsudku. Ten následoval po jeho zabití Edwarda Coultera, manžela Marisy Coulterové, se kterou měl Asriel poměr. Jeho výsledkem bylo narození Lyry. Asriel ji později svěřil do péče Jordánské koleje za podmínky. Dále se před ní prezentoval jako její strýc.

Vyvinul slitinu manganu a titanu, která je schopna izolovat člověka od daemona, a kterou využil Absoluční výbor při vývoji stříbrné gilotiny. V knize je vyobrazen jako „*vášnivý muž s mocnou povahou, který zaujímá bezohledný postoj k bolesti druhých.*“

Ve filmové adaptaci *Zlatý kompas* postavu ztvárnil Daniel Craig, který postavu Asriela vnímal jako cílevědomou a „*v rámci tohoto světa je revoluční, protože to, co chce udělat, je rozdělit světy a všechno změnit a promíchat.*“³⁸

James McAvoy, který představoval Asriela v seriálové adaptaci *Jeho temné esence*, ho vnímal jako „*pravděpodobně nejvíce cílevědomého a nejbezohlednějšího člověka ve světě Jeho temných esencí.*“³⁹

Paní Coulterová je charismatická a nadaná žena, zastávající vysokou funkci v Magisteriu.^{40 41} V knize se o ní mluví jako o paní Coulterové, její křestní jméno Marisa je poprvé vysloveno Asrielem na konci knihy, kdy stojí před mostem do jiného světa. Marisa Coulterová je vdovou po Edwardu Coulterovi, milenkou lorda Asriela a matkou Lyry.

³⁵ Dakota Blue Richards: 'It will break my heart' to see another actress play Lyra, <https://www.irishnews.com/magazine/2017/02/03/news/dakota-blue-richards-it-will-break-my-heart-to-see-another-actress-play-lyra-918826/>

³⁶ His Dark Materials | Dafne Keen: Bringing Lyra Belacqua to Life | HBO, <https://www.youtube.com/watch?v=sgFJOVaGp5M>

³⁷ FROST, Laurie, *The Definitive Guide to Philip Pullman's His Dark Materials*, s. 6–8

³⁸ Daniel Craig interview – The Golden Compass, <https://www.youtube.com/watch?v=CXjO78-W-8g>

³⁹ His Dark Materials: James McAvoy: Bringing Lord Asriel to Life | HBO, <https://www.youtube.com/watch?v=k3x-LR2Op0U>

⁴⁰ FROST, Laurie, *The Definitive Guide to Philip Pullman's His Dark Materials*, s. 31–33, 42

⁴¹ GIFFORD, Clive, *Zlatý kompas – Svět zlatého kompasu*, s. 18

Je stálou členkou koleje svaté Sofie v Oxfordu, ale pracuje v Londýně, kde je v kontaktu s vlivnými osobnostmi. Vytvořením Absolučního výboru a uvězněním Asriela na Svalbardu uvede do pohybu konflikty podněcující příběh Jeho temných esencí. Dokáže se od svého daemona oddělit více než je obvyklé, což je schopnost, kterou sdílí s divoženkami a šamany. Jejím daemonem je bezejmenná zlatá opice, jejíž chování je „kruté, až sadistické.“ Jeho schopnost se oddělit od Coulterové mu umožňuje se plížit a pátrat po tajemstvích určité osoby.

Ve filmu *Zlatý kompas* ztvárnila postavu Coulterové Nicole Kidman Herečka vidí postavu Coulterové jako „velmi komplikovanou, plnou morálních pochybností, ale se zápallem, který ji nutí pokračovat.“⁴²

V seriálu se role Coulterová ujala Ruth Wilson. O postavě, kterou hraje, si myslí, že je v ní část osobnosti, která bývala stejná jako Lyra. Podle ní si „vytvořila si současnou verzi sebe sama, která je okouzující, půvabná a má nad sebou kontrolu. Ve skutečnosti stále existuje její stránka, kterou potlačila a která je mnohem svobodnější a divočejší.“⁴³

Will je postava pocházející z našeho světa, která se objevuje v druhém díle, *Jedinečném noži*.⁴⁴ Willovo dětství definují dvě potřeby, které dalece přesahují možnosti jakéhokoli dítěte. Jeho potřeba chránit matku a potřeba najít otce, naplněná pocitem povinnosti. Will je složitá postava, která se snaží na sebe neupozorňovat, ale když se jednou rozhodne něco udělat, nic ho neodradí. Je popsán jako statečný a věrný, „mimořádně milující člověk“, charakterem podobný Lyře.

V seriálu postavu Willa ztvárnil herec Amir Wilson, který na konkurz šel, aniž by předtím knihy četl. Později četl *Jedinečný nůž* a scénář k seriálu současně a podle jeho slov „bylo příjemné získat střípky Willa z knihy a scénáře, smíchat je a vytvořit Willa jako osobu.“⁴⁵

3.2 Zlatý kompas

Knihka začíná v kouřovém salónku, kde jsou nám představeny postavy Lyry a Pantalaimona.⁴⁶ Lyra se stane svědkem pokusu o otravu svého strýce lorda Asriela rektorem Jordánské koleje a stihne tomu zabránit. Asriel není nadšení Lyřinou přítomností v salónku, ale poté se s ní domluví, že bude ze skříně sledovat rektora. Lyra je zároveň svědkem Asrielovi prezentace.

⁴² FISCHER, Paul, *Nicole Kidman The Golden Compass Interview*, <https://www.female.com.au/nicole-kidman-the-golden-compass-interview.htm>

⁴³ *His Dark Materials: Ruth Wilson: Bringing Mrs. Coulter to Life | HBO*, https://www.youtube.com/watch?v=u8WkHRIK_qg

⁴⁴ FROST, Laurie, *The Definitive Guide to Philip Pullman's His Dark Materials*, s. 122–124

⁴⁵ MCHENRY, Jackson, *His Dark Materials Star Amir Wilson Introduces His Will Parry*, <https://www.vulture.com/article/his-dark-materials-amir-wilson-will-parry-season-2-interview.html>

⁴⁶ PULLMAN, Philip, *Zlatý kompas*, 400 s.

Asriel během prezentace ukáže dvě fotografie vyfocené se speciální emulzí. První je fotografie muže, ze kterého vychází proud světélkujících částic, který je představen jako Prach. Vyřčená informace vzbudí u scholárů překvapení a rozhořčení. Další fotografie se soustředí na oblohu se zmiňovaným přírodním jevem, kterým je polární záře. Kromě ní je na obloze zřetelný obrys města, který představuje město z jiného světa. S tímto jevem se setkal i doktor Grumman, o kterém lord Asriel prohlásí, že jeho tělo našel zamrzlé v ledu u pobřeží Svalbardu. Jako důkaz jeho smrti všem přítomným ukáže Grummanovu hlavu v ledu.

Jedna kapitola pojednává o životě Lyry před událostmi v kouřovém salónku, který ukazuje svět, ve kterém se cítila v bezpečí. o událostech v Kouřovém salónku se začaly ztrácet děti a lidem, kteří je unášejí, se začalo říkat Vrahouni. V kapitole jsou zmíněné děti jako Tony Makarios nebo Billy Costa z romunské rodiny. Také dojde ke zmizení Lyřina nejlepšího kamaráda Rogera. Dále dojde k představení paní Coulterové, které je Lyra svěřena do péče. Před jejím odjezdem jí rektor předá alethiometr, který se musí naučit sama používat.

Lyra prožívá pohodlný a rušný životě u paní Coulterové v Londýně, ale stejně se necítí šťastná. Dojde ke sporu s Coulterovou o Lyřinu kabelku, ve kterém si Coulterová násilím získá její pokoru. Na domácím večírku se Lyra od jedné skupinky lidí a od lorda Boreala dozví, že paní Coulterová je ve vedení Absolučního výboru, kterému se jinak přezdívá Vrahouni. Také zaslechne zprávu o uvěznění lorda Astriela na Svalbardu. Po všech zjištěných informacích uteče.

Během útěku Lyru chytí kramáři z Turecka, ale zachrání ji tři Romuni, z nichž jeden je Tony Costa. Ukrytá na lodi Costovy rodiny dopluje do Slatin na velké shromáždění. Na prvním shromáždění je rozhodnuto o cestě na sever, aby zachránili unesené děti. John Faa a Farder Coram později vyslechnou Lyru a vysvětlí jí, že lord Asriel a paní Coulterová jsou její rodiče. Při druhém shromáždění jsou nahromaděny prostředky a předloženy plány cesty na sever. Záchranný tým měl sestávat především z mužů, ale díky schopnosti číst alethiometr se Lyra jako jediná žena vypraví s ostatními na sever. Během plavby ji i Pantalaimona napadnou dva mechaníčí hmyzí špioni. Jednoho z nich se jim povede chytit a zavřít do krabičky.

Po dlouhé cestě zastaví v Trollesundu, kde je konzulát divoženek, jejichž pomoc je potřeba k záchraně dětí. Farder Coram a Lyra se setkají s doktorem Lanseliem, který konzul provozuje. Kromě odpovědí na otázky jim také poradí, aby vyhledali službu medvěda kyrysníka jménem Iorek Byrnison. Lyra Lanseliovi ukáže alethiometr a dokáže, že ho umí používat, zodpovězením jeho otázky a nalezením větve oblačné borovice patřící divožence Serafině Pekkale. Díky

výhonku z větve se s ní spojí a jsou jim poskytnuty informace o výzkumné stanici nazývané Bolvangar a jak se k ní dostat. K výpravě se v Trollesundu připojí Lee Scoresby, jehož původní expedice byla zrušena, a Iorek Byrnison, kterému Lyra pomůže získat zpět jeho kyrys.

Během cesty se v jednu chvíli odpojí Lyra a Iorek od výpravy díky informaci z alethiometru, která je zavede do vesnice. V sušárně ryb najdou chlapce bez daemona a Lyra s Iorkem tak mají před sebou výsledek experimentů na Bolvangaru. Chlapec je již výše zmíněný Tony Makarios a Lyře a Iorkovi se ho dopraví k Romunům, kde nakonec umře.

Výpravu později přepadnou Samojedi, unesou Lyru a odvezou do Bolvangaru, kde za ni dostanou odměnu. Na výzkumné stanici se představí jako Líza Brooksová a je poté podrobena vyšetření a výslechu. Od ostatních dívek se dozví, že má před sebou jen den na výzvědy a plán k útěku, než dorazí paní Coulterová. V jídelně se spojí s Rogerem a při nácvičku požárního poplachu se jim podaří nepozorovaně dostat do zakázané budovy za pomoci daemona Kaisy. Uvnitř naleznou odříznuté daemony, které osvobodí a Kaisa s nimi odletí pryč.

Roger a Lyra se domluví na plánu útěku a Lyra ho sdělí i ostatním dívkám. Později se skrze stropní panel v dívčím pokoji vydá na průzkum skrze kovový tunel. Dostane se až nad konferenční sál, kde vyslechne celý rozhovor výzkumníků s paní Coulterovou. Následně je prozrazena a chycena výzkumníky, kteří ji chtějí odříznout od Pantalaimona. Na poslední chvíli ji zachrání paní Coulterová, od které se jí opět povede utéct díky hmyzímu špionovi v krabici. Během útěku založí požár v kuchyni, který odvede pozornost a spolu s ostatními dětmi se jim povede opustit Bolvangar a dostat se k Romunům. S Lee Scoresbym, Iorkem Byrnisonem, Rogerem a divoženkami se vypraví za lordem Asrielem.

Během cesty je napadnou útesoví běsi. Lyra vypadne z balónu a skončí v zajetí medvědů kyrysníků. Za pomoci lsti se jí povede přesvědčit krále Iofura, aby zápasil s Iorkem, který se po porážení Iofura opět stane králem.

V závěru knihy se Lyra dostane společně s Iorkem a Rogerem k lordu Asrielem. Asriel je z její přítomnosti nejdříve vyděšený, ale pak ho uklidní Rogerova přítomnost a odpoví Lyře na mnoho otázek. Následující den se dozví, že lord Asriel unesl Rogera. Lyra se ho s pomocí Iorka pokouší dosáhnout a zachránit Rogera, což se jí v jednu chvíli povede. Jenže jejich pokus o útěk nevyjde a lord Asriel za pomoci zařízení vytvoří most do jiného světa. K jeho výrobě však potřeboval i Rogera, kterého ovšem elektrický šok zabil. Po setkání lorda Asriela a paní Coulterové se Asriel vydá do jiného světa. Lyra s Pantalaimonem se rozhodnou jít také, aby našli zdroj Prachu dřív než lord Asriel.

4. ADAPTACE

Slovník cizích slov vysvětluje pojem adaptace jako „*úpravu uměleckého, nejčastěji slovesného díla pro jiné médium.*“⁴⁷

Každá adaptace vypovídá příběh jinak a používá k tomu své vlastní prostředky.⁴⁸ Mohou děj zjednodušovat, ale také rozšiřovat o nové informace, které recipientovi původního díla předány nejsou. Adaptace mohou svým pojetím adaptované dílo kritizovat nebo mu projevit respekt. Mezi adaptací a adaptovaným dílem je viditelný vztah, který tak odlišuje adaptaci od parodie. Člověk, který je autorem adaptace, se označuje jako adaptátor.

Jedním z důvodů, proč adaptovat literární dílo, se váže k ekonomické stránce. Z pohledu adaptátorů je to jistota, která jim může přinést velký finanční obnos. Hollywoodské filmy z dob klasické éry se zaměřovaly na adaptace populárních románů, kdežto britská televize se zaměřovala na kulturně uznávané romány z 18. a 19. století. Kromě finanční stránky ale musí existovat přitažlivost k adaptaci jako takové.

Adaptaci můžeme chápat jako produkt. V takovém případě je adaptace oznámeným a rozsáhlým převedením určitého díla nebo děl. Dílo může být převedeno na základě média (např. z básně na film) nebo změny rámce, kontextu, kdy je příběh odvyprávěn z jiného úhlu pohledu. Dále může být také vzniknout fiktivní příběh z reálné předlohy nebo se biografie může převyprávět jako drama.

V případě adaptací dlouhých románů musejí jejich tvůrci některé věci vyřadit a zkracovat. Tento proces se také nazývá „chirurgickým uměním.“ Jako příklad lze uvést výše divadelní zpracování Jeho temných esencí od Nicholase Wrighta. Bylo potřeba převést románovou trilogii o 1300 s.ách do podoby dvou her o třech hodinách. Wright tak musel vyřadit některé hlavní postavy a světy, ve kterých byly vyobrazeny, a urychlit akci příběhu. Také musel vysvětlit určitá témata nebo detaily děje, protože obecenstvo v divadlo nemohlo mít tolik času si vše poskládat dohromady tak jako čtenáři.

Ve spojitosti s adaptacemi se také dělí diváci na informované a neinformované. Informovaný divák je obeznámený s faktem, že se jedná o adaptaci. Rozpoznává v ní původní text a vybavují se mu vzpomínky na dílo, které v něm adaptace vyvolává. Mají ohledně díla svá očekávání a požadavky a čím jsou pro původní dílo nadšenější, tím může být jejich zklamání větší.

⁴⁷ BARTÁK, Matěj, *Nový slovník cizích slov pro 21. století*, s. 16

⁴⁸ HUTCHEON, Linda, *Teória adaptácie*, s. 19–23, 35, 45, 131–133

Neinformovaný divák naopak neví, že to, na co se dívá, je adaptace, nebo v ní nepoznává původní dílo, které bylo adaptované. Adaptaci tak nevnímá adaptaci, ale jako jakékoli jiné dílo. Úspěšnost adaptace tak závisí na vyvážení obsahu jak pro informované, tak i neinformované diváky.

4.1 Adaptace v podobě filmu nebo televizního seriálu

Román s filmem a seriálem má společné rysy a jedním z nich je možnost detailního záběru.⁴⁹ Vypravěč románu a režisér filmu/seriálu se mohou dívat, kam chtějí, a tak blízko, jak chtějí a diváci to sledují s nimi. Dále také vyprávějí dlouhé příběhy z perspektivy vypravěče. Slova z románu jsou přenesena do audiovizuálního formátu filmu/seriálu, kdy jsou různě vyobrazena nebo řečena pomocí postav.

Mezi filmem a románem se ale nachází i určité rozdíly.⁵⁰ Film má určitá časová omezení, zatímco román se nemusí svojí délkou omezovat. Při převodu knihy do filmové podoby se tak často může stát, že se ods.í určité podrobnosti. Nedostatek, se kterým se film musí vypořádat, dokáže překonat jenom televizní seriál, který má více času příběh rozvést.

Nejdůležitějším rozdílem mezi filmem a románem jsou obrazové možnosti, kterými film disponuje. V případě románu vidíme a slyšíme pouze to, co chce autor díla. Ve filmu naopak může být viděno a slyšeno mnohem víc, než bylo zamýšleno. Autorem románu a jeho popisem jsou filtrem jeho jazyk předsudky a úhel pohledu, zatímco film má určitou míru svobody. Odlišují se také ve vytváření napětí. Napětí románu se nachází mezi vyprávěním a vypravěčem. U filmu vzniká za pomoci materiálu příběhu a objektivní povahou obrazu, kde náhoda hraje mnohem větší roli. Jako poslední rozdíl lze uvést, že slova na stránce zůstávají pořád stejná, ale ve filmu se obraz stále mění.

V případě adaptátora není zcela jisté určení autorství filmu i televizního seriálu.⁵¹ Jako autoři se pokládají scenárista, hudební režisér/skladatel, herci, scénograf, kameraman nebo střiháč. Nakonec ale žádného z vyjmenovaných nelze brát za primárního adaptátora filmu nebo televizního seriálu. Ve skutečnosti je vše založené na spolupráci, takže se zde jedná o kolektiv adaptátorů, ve kterém každý z nich stojí na jiné pozici.

⁴⁹ PULLMAN, Philip, *Daemon Voices*, 2017, s. 293–296

⁵⁰ MONACO, James, *Jak číst film*, 2004, s. 41–43

⁵¹ HUTCHEON, Linda, *Teoría adaptácie*, s. 94–95

5. VYBRANÉ SCÉNY Z ADAPTACÍ

Následující kapitoly se budou věnovat komparaci románu Philipa Pullmana Zlatý kompas, stejnojmenné filmové adaptace Chrise Weitze a první řady televizního seriálu Jeho temné esence vytvořeného Jackem Thornem.

5.1 Začátek filmu i seriálu

Pro začátek bychom si měli uvést začátek knižní předlohy. V původním textu autor uvede čtenáře do příběhu bez uvedení. Protagonistka Lyra Belaqua prozkoumává zakázanou místnost na Jordánské koleji, která pro ni představuje domov. Při jejím průzkumu je přítomný její daemon Pantalaimon v podobě mury. Pullman nevysvětluje, co to je daemon nebo co se právě děje. Vpouští čtenáře přímo do akce, kdy je Lyra svědkem pokusu o otravu svého “strýce“ lorda Asriela a dalších událostí popsaných výše.

Jak píše Robinson, informace v příběhu volně plynou a čtenář se pomocí vsuvek a vedlejších informací postupně dozví o daemonech a o struktuře Lyřina světa.⁵² Výjimkou je Prach, který zůstává po závěru Zlatého kompasu velkou neznámou.

Film na rozdíl od původního textu začíná hlasem vypravěčky, která několika větami vysvětlí povahu daemonů, Prachu, alethiometru a existenci jiných světů.⁵³ Na první pohled tak film sděluje vše, co román před čtenáři postupně rozvádí a přiměje k zamyšlení a podrobnému zkoumání.

Film dále pokračuje hrou na Vrahouny mezi dětmi z Jordánské koleje a romunskými dětmi, která je zakončená Lyřiným vymyšleným příběhem o jedovatém rouchu, které musí večer přinést jako důkaz. Knižní předloha se věnuje popisu her a “bitev“ s romunskými dětmi, ale historka o rouchu je do filmu přidána. Je tak důvodem, aby Lyra navštívila zakázaný salónek na Jordánské koleji. Není však vysvětleno, jak může Lyra vědět, že se v místnosti nacházejí roucha scholárů, když ji navštěvuje poprvé.

„Lyra prožila většinu života tady na koleji, ale v kuřárně nikdy dřív nebyla; sem směli jen scholáři a jejich hosté, ženy nesměly dovnitř vůbec. Ani služebné sem nechodili uklízet, to byla výhradně majordomova starost.“⁵⁴

⁵² ROBINSON, Tasha, *Book Vs. Film: The Golden Compass*, <https://www.avclub.com/book-vs-film-the-golden-compass-1798213070>

⁵³ WEITZ, Chris, *Zlatý kompas*, 2007

⁵⁴ PULLMAN, Philip, *Zlatý kompas*, s. 10

První epizoda televizního seriálu je také uvedena jinak než původní text nebo filmová adaptace. Úvod seriálu se zaměřuje na lorda Asriela, který nese malou Lyru potopou, a Jordánskou kolej, kde dceru předává místnímu rektorovi.⁵⁵

Jedná se o odkaz na Pullmanovu trilogii *Knihy Prachu*, která byla zmíněna ve třetí kapitole. Zobrazená scéna se odehrává v závěru knihy. Hlavní postavy příběhu Malcolm a Alice spolu s lordem Asrielem a malou Lyrou přiletí gyroplánem k Jordánské koleji za Velké potopy, kde Asriel všechny tři předá rektorovi.

„Jakmile se rektor obrátil zpátky k nim, lord Asriel mu strčil dítě do náruče. Muž ani nestačil zaprotestovat. (...)

„Scholastický azyl? Pro tohle dítě?“

„Jak jsem řekl, pro mou dceru Lyru.“

„Ale ona není scholárka!“

„Tak to abyste z ní scholárku udělali, ne?“

„A co tihle dva?“

Asriel se otočil a podíval se na Malcolma s Alicí, promáčené, roztřesené, špinavé, vyčerpané a zakrvácené.

„Ty opratruj jako oko v hlavě,“ řekl.

Pak odešel.“⁵⁶

Povolení zahrnout scénu do úvodu Pullman vydal scénáristovi Jacku Thorneovi a výkonné producentce Jane Tranter.⁵⁷

Dále jsou divákům předvedeny Lyřiny chvíle strávené s Rogerem, Asrielův výzkum na severu a výuka Lyry vedená scholárem. Během ní si Lyra všimne přiletu lorda Asriela a přes střechy uteče k oknům kuřáckého salónku, odkud je svědkem otravy tokajského.

Na rozdíl od původního textu se tvůrci jak filmu, tak seriálu rozhodli na úvod divákům představit začátek protagonistky a její život před událostmi, které se mají stát v kuřáckém

⁵⁵ THORNE, Jack, *Jeho temné esence*, 2019

⁵⁶ PULLMAN, Philip, *Knihy Prachu: La Belle Sauvage*, s. 427

⁵⁷ *Jak byly epizody 1-4 první řady věrné knihám?*, <https://www.edna.cz/his-dark-materials/novinky/jak-byly-epizody-1-4-prvni-rady-verne-kniham/>

salónku. Film k tomu ještě přidal shrnutí důležitých prvků Lyřina světa, který měl pro diváky sloužit pro lepší orientaci v příběhu.

5.2 Tony Makarios a Billy Costa

Jak v případě filmové, tak seriálové adaptace došlo ke sloučení postav Tonyho Makariose a Billyho Costy.^{58 59} V adaptacích je „odříznuté dítě“, které Lyra a Iorek najdou a přivedou zpět k Romunům, Lyřin přítel Billy Costa. V původním textu se jedná o cizince. Jeho jméno je Tony Makarios a je uváděn jako příklad dětí zajatých paní Coulterovou, kteří s ní odešli dobrovolně.

„A Tony je ztracený. Byl ztracený už ve chvíli, kdy jeho přitroublý daemon vyskočil opičákovi na dlaň. Jde za krásnou dámou a zlatou opicí přes celou Dánskou třídu na Šibeniční nábřeží a odtud po schodech krále Jiřího k nenápadným zeleným dveřím na boku vysoké skladištní budovy. Dáma zaklepe, kdosi otevře, všichni vejdou a dveře se za nimi zaklapnou. Tony už odtud nikdy nevyjde – přinejmenším ne tímhle vchodem, a už nikdy neuvidí svou matku.“⁶⁰

Tony je následně přiveden do tábora, kde jsou všichni zhrozeni nad činností Absolučního výboru a postarají se o chlapce, který ale ve stejný večer zemře. Lyra je jeho osudem hluboce zasažena a s mrtvým chlapcem absolvuje pohřební rituál, který se prováděl na Jordánské koleji.

„Vytáhla z váčku zlatou minci a znovu se pevně pozapínala. „Půjč mi nůž,“ obrátila se k muži, který vzal chlapci rybu, a když ho dostala, zeptala se Pantalaimona: „Jak se jmenovala?“ Samozřejmě věděl, co má na mysli. „Hryzka.“ Sevřela minci pevně v levé rukavici, nůž vzala do druhé jako tužku a vyškrábala daemonovo jméno hluboko do zlata. „Snad bude stačit, když tě zaopatřím jako scholára z Jordánu,“ pošeptala mrtvému chlapci a odpáčila mu od sebe zuby, aby mohla minci zasunout do úst.“⁶¹

Ve filmové adaptaci dopraví Lyra k Romunům Billyho, kde nastává krátká chvílka mezi chlapcem a jeho matkou, Ma Costou, než náhle dojde k přepadení ze s.y Samojedů. Robinson vysvětluje, že je jasný důvod pro absenci Billyho smrti. Mrtvé děti a pohřební rituály nejsou dobré v případě, kdy je film určen především rodinám s dětmi.⁶² Billyho osud tak ve filmu zůstává neznámý.

⁵⁸ Chris Weitz, *Zlatý kompas*, 2007

⁵⁹ Jack Thorne, *Jeho temné esence*, 2019

⁶⁰ PULLMAN, Philip, *Zlatý kompas*, s. 47

⁶¹ PULLMAN, Philip, *Zlatý kompas*, s. 220

⁶² ROBINSON, Tasha, *Book Vs. Film: The Golden Compass*, <https://www.avclub.com/book-vs-film-the-golden-compass-1798213070>

V případě seriálu je na kombinaci dvou postav poukázáno už v první epizodě, kdy Billy oslovuje svého daemona jako Hryzku, což je jméno Tonyho daemona. Dále někteří diváci seriálu pokládali za hlavní chybu seriálu vynechání detailu se sušenou rybou. V původním textu Tony svíral sušenou rybu, kterou měl u sebe místo svého daemona, a se kterou zemřel.

„Mezi dřevěnými sušáky, na kterých visely dlouhé řady vyvržených, na kost zmrzlých ryb, se choulil malý chlapec. Tiskl si na prsa kus ryby, oběma rukama a vši silou, stejně jako k sobě Lyra tiskla Pantalaimona, jenže na rozdíl od ní měl chlapeček v náruči jen sušenou rybu – daemon mu chyběl.“⁶³

Jedním z nich byl ředitel nakladatelství HarperCollins Children's Book UK, Nick Lake, který se hned v několika bodech vyjádřil, proč vynechání detailu považuje za špatné.⁶⁴ Chlapec se sušenou rybou především přibližuje Lyřin svět a vztah k daemonům v něm.

Po sloučení postav Tonyho a Billyho tak došlo i k dalším změnám jako je přítomnost Ma Costy, která se rozhodla vydat na sever s ostatními, než aby zůstala ve Slatinách. V seriálu jsou také přidány dialogy mezi Lyrou a Ma Costou a scéna, ve které zpívá Ma Costa umírajícímu Billymu. V závěru je také přidána scéna, ve které se zapaluje hranice se zesnulým Billym a Romuni během rituálu zpívají. V původním textu je na hranici zapálen i Tony, ale není mu dopřáno tolik prostoru.

Na závěr je možné ještě dodat, že kniha se v této části knihy zaměřuje na Lyru, která drží smutek nad postavou chlapce, kterého sotva znala, ale jeho osud jí dokázal zarmoutit. Ve filmu i seriálu celý prostor místo Lyry zabírá Ma Costa, protože se jedná o jejího syna. Robinson dodává, že do příběhu celá situace vkládá hodně emocí, která se jeho vyřazením nebo změnou vytrácí.⁶⁵

5.3 Will Parry a „náš svět“

V seriálu *Jeho temné esence* dochází k zapojení existence jiných světů. Dochází k tomu od druhé epizody seriálu za pomoci postavy lorda Boreala, který je návštěvníkem našeho světa. V kavárně se setkává s postavou Thomase, která není v knihách zmíněna, ale je jedním z mužů, kteří jsou zmíněni na začátku Jedinečného nože.

⁶³ PULLMAN, Philip, *Zlatý kompas*, s. 213–214

⁶⁴ *Jak byly epizody 5-8 první řady věrné knihám?* <https://www.edna.cz/his-dark-materials/novinky/jak-byly-epizody-5-8-prvni-rady-verne-kniham/>

⁶⁵ ROBINSON, Tasha, *Book Vs. Film: The Golden Compass*, <https://www.avclub.com/book-vs-film-the-golden-compass-1798213070>

„Pak se objevili ti muži (...) Muži chtěli vědět, kam John Parry odjel, jestli jí něco poslal, kdy o něm naposledy slyšela a jestli byl ve spojení s některým ze zahraničních velvyslanectví.“⁶⁶

Postava Willa je do děje seriálu zahrnuta už v páté epizodě. Jako protagonista příběhu se objevuje až v *Jedinečném noži* a *Jantarovém kukátku*. Ve *Zlatém kompasu* není o jeho postavě, ani světě, který obývá, žádná zmínka. V páté epizodě mohli být diváci svědky Willova života a jeho matky, o kterou se musí starat. Scény a informace nejsou obsaženy ani v jedné z knih, ale fungují k dotváření děje.

Kromě Willa se objevuje i Boreal, který sleduje jejich dům, kde dochází i ke konfrontaci s Willovou matkou Elaine.

„Netrvalo dlouho a muži se vrátili v přesvědčení, že před nimi Willova matka skrývá důležité informace. Přišli v době, kdy byl Will ve škole, a zatímco s ní jeden z nich v přízemí rozmlouval, druhý prohledával ložnice. (...) Věděl, co hledají. Zelený kožený penál, ve kterém matka schovávala největší cennosti.“⁶⁷

Jednou ze změn oproti původnímu textu je scéna, ve které Elaine předává Willovi krabici dopisů, která obsahuje vysvětlení ke zmizení jeho otce, Johna Parryho. V *Jedinečném noži* se k dopisům dostane sám v okamžiku, kdy dojde k vloupání do domu.

„Opatrně, s ušima nastraženýma, hmatal po dvířkách. Muži přecházeli v přízemí sem tam a mezi dveřmi se na chvíli mihlo světlo – nejspíš měli baterku, jak si Will domyslel. Vtom našel háček, kterým se přihrádka zajišťovala, odsunul ho s.ou a tam, přesně jak to předem tušil, ležel kožený penál.“⁶⁸

V sedmé epizodě se před úplným závěrem objevuje postava Boreala, která je důvodem, proč Will odvede svou matku do bezpečí. Tady také začíná příběh *Jedinečného nože*. Will zůstává v domě, kam se vloupají dva spolupracovníci od Boreala. Na jednoho z nich zaútočí a omylem zabije.

„Pak se dveře začaly otvírat. Will počkal, dokud neměl mužův obrys přímo proti sobě, zarámovaný zárubněmi, a pak se vymrštil ze tmy a vrazil mu přímo do břicha. Kočky si nevšiml ani jeden z nich. Když muž vystoupil na vrchol schodiště, vyšla Moxie tichounce z ložnice, zastavila se těsně za ním a chystala se otřít o nohy. S Willem by se muž nějak vypořádal, protože

⁶⁶ PULLMAN, Philip, *Jedinečný nůž*, s. 16–17

⁶⁷ PULLMAN, Philip, *Jedinečný nůž*, s. 17

⁶⁸ PULLMAN, Philip, *Jedinečný nůž*, s. 11–12

byl trénovaný, zdravý a silný, ale ve chvíli, kdy chtěl o krok ucouvnout, připletla se mu kočka do cesty a on o ni zakopl.“⁶⁹

Producentka Jane Tranter podala vysvětlení k přidání postavy Willa do první řady: „*Čas dětských herců je velmi omezený. Kdybychom natáčeli pouze Lyru, ještě teď bychom natáčeli první sérii. Museli jsme přidat Willa, další dospělé a zrychlit to. Rozhodnutí, zda přivést Willa o trochu dříve, jsme už rozebírali při prvním rozhovoru, co jsme s Jackem [Thornem] měli. Zařazení této postavy pomůže připravit diváky na druhou sérii a umožní jim více se soustředit na cestování mezi světy. Pokud bychom celou sérii měli pouze o Lyře, byl by to obrovský šok pro diváky, co nikdy nečetli knihy, a museli by rovnou skočit do druhé řady.*“⁷⁰

Nápad přidat postavu Willa neměli jen tvůrci seriálu, ale i filmu, což bude více rozvedeno v poslední kapitole o závěru filmu i seriálu.

5.4 Závěru filmu i seriálu

Filmová adaptace Zlatý kompas provedla jednu velkou změnu, která se týká jeho závěru. Film je zakončen ve chvíli, kdy Lyra se svými přáteli odplouvá ve Scoresbyho horkovzdušném balonu. Chce se setkat se svým otcem a zachránit svět před Magisteriem.⁷¹

V Pullmanově románu se Lyra a její přítel Roger dostanou do Asrielova sídla, kde brzy zjistí, že není o nic lepší než ostatní dospělí. Asriel Rogera zabije, aby otevřel průchod do jiného světa. Podle Holuba jde o velký čin, který Lyru pronásleduje po zbytek série a ukazuje, že ústřední boj v knihách není tak jednoznačný souboj dobra a zla jako například v *Pánovi prstenů*. Tato morální šedá zóna není rovnováhou, kterou by Hollywood uměl najít, zvláště v dnešní době.⁷²

O změně závěru filmu rozhodli režisér Chris Weitz a producenti filmu. Důvodem změny byly především obavy ze složitosti příběhu a potřeba konce, který by oslovil širší publikum.

Původní konec byl považován za potenciálně matoucí, kteří nebyli obeznámeni s předlohou. Především existovala snaha dát filmu uspokojivější závěr, který by mohl obstát sám o sobě, pro případ, že by film nedostal pokračování.⁷³

⁶⁹ PULLMAN, Philip, *Jedinečný nůž*, s. 12

⁷⁰ *Proč se Will objevil už v první sérii*, <https://www.edna.cz/his-dark-materials/novinky/proc-se-will-objevil-uz-v-prvni-serii/>

⁷¹ WEITZ, Chris, *Zlatý kompas*, 2007

⁷² HOLUB, Christian, *Why didn't The Golden Compass movie work?*, <https://ew.com/movies/2017/11/14/golden-compass-movie-why-didnt-it-work/>

⁷³ *His Dark Materials is ripe for an onscreen do-over. Enter the BBC.*, <https://www.vox.com/culture/2018/3/9/17100638/his-dark-materials-golden-compass-northern-lights-bbc-tv-miniseries-adaptation>

Režisér Chris Weitz zpočátku tvrdil, že on a ostatní, kteří se podíleli na natáčení filmu, si v průběhu střihu uvědomili, že původní konec Zlatého kompasu by jednoduše fungoval lépe jako úvodní akt plánovaného pokračování.⁷⁴

Později připustil, že rozhodnutí o změně přišlo po negativním testovacím promítání. Weitz se vyjádřil ve smyslu, že „*ideální publikum pro film musí být větší než počet lidí, kteří znají knihy, a diváci, kteří knihy neznali, byli často koncem zmateni. Mysleli si – šla Lyra do nebe? Myslím, že za to může i rozdíl mezi médii. (...) Poslední věta první knihy je naprosto krásná. Ale ve filmu žádná poslední věta jako taková není. Je to poslední obraz, co ukážete.*“⁷⁵

Některé vystřižené záběry se později objevily ve videohře, která vyšla ve stejném roce jako film. Také vzniklo video *Northern Lights – ‘The Golden Compass’ Deleted Ending*, které se za pomoci různých materiálů pokusilo zrekonstruovat vystřižený konec. Z videa bychom se mohli zaměřit na dvě věci.

Jednou z nich je ledový most, přes který Lyra překračuje propast. Důvodem pro jeho zmínku je fakt, že scéna byla vyňata z vystřiženého závěru filmu a znovu využita ve finální verzi filmu. Nachází se mezi událostmi ve Svalbardu a v Bolvangaru.⁷⁶

Velkým rozdílem je Rogerova smrt, kdy stejně jako v původním textu zemře, ale nezůstane po něm žádné fyzické tělo. Ve filmu se Roger rozpadne na částičky Prachu a zmizí. Dále se na konci vystřiženého závěru měl nacházet odkaz na Willa a možné nadcházející pokračování. V oficiálním filmovém scénáři je napsáno: „*Když Lyra a Pan vstoupí do jiného světa, ocitnou se na okraji neznámého města. V dálce spatří siluetu chlapce a vykročí směrem k ní...*“⁷⁷

Zde bychom také mohli přijít na důvod, proč někteří diváci z testovacího publika mohli mít dojem, že Lyra odešla na konci filmu do nebe. Rogerovo tělo se rozpadlo v Prach a po průchodu do jiného světa se najednou objeví silueta chlapce. Diváci tak zřejmě došli k závěru, že silueta patří Rogerovi a Lyra se nachází v nebi.

⁷⁴ SKOPTSOV, Mikhail, *HBO Max Could Reissue... The Golden Compass*, <https://textualvariations.substack.com/p/hbomax-reissue-goldencompass>

⁷⁵ SKOPTSOV, Mikhail, *HBO Max Could Reissue... The Golden Compass*, <https://textualvariations.substack.com/p/hbomax-reissue-goldencompass>

⁷⁶ *Northern Lights – ‘The Golden Compass’ Deleted Ending*, <https://www.youtube.com/watch?v=JWM3XrnlNTU>

⁷⁷ *Northern Lights – ‘The Golden Compass’ Deleted Ending*, <https://www.youtube.com/watch?v=JWM3XrnlNTU>

V roce 2014 svoji kritiku ke konci filmové adaptace vyslovil i autor Philip Pullman: „Potřebovali konec, který by fungoval pro jeden film, ale který by se hodil i do prvního dílu trilogie. Chtěli cliffhanger i rozuzlení. To prostře nejde.“⁷⁸

Seriál natáhl závěrečné tři kapitoly knižní předlohy do závěrečné osmé kapitoly. Diváci měli více času strávit čas s postavami Lyry a Rogera, kteří spolu sdílejí intimní rozhovory v laboratoři lorda Asriela. Když pak dojde k řečené tragédii, tak dojde k většímu emočnímu zážitku z divákovi s.y. Vše se odehrává stejně, jak je to popsáno výše.⁷⁹

Nakonec dojde k poslednímu propojení Willovy dějové linky z Jedinečného nože, které připravují diváky na druhou řadu. Lord Boreal objevuje tělo muže, kterého Will nešťastnou náhodou zabil v sedmé kapitole. Posílá svého spolupracovníka, aby sledoval Willa, který je má přivést k noži.

Závěr se zaměřuje na postavy Lyry a Willa. Will prochází portálem v našem světě a Lyra ve stejnou chvíli prochází průrvou, kterou vytvořil lord Asriel.

„Obrátila se. Nechávali za zády bolest a smrt a strach a před sebou měli nejistotu, nebezpečí a hluboká, nepředstavitelná tajemství. Ale nebyli sami. A tak se Lyra a její daemon odvrátili od světa, v němž se narodili, zadívali se do slunce a vykročili na nebesa.“⁸⁰

„Kočka popošla dopředu a zmizela. Will nevěřicně zamrkal. (...) Vypadalo to, jako by do vzduchu dva metry od silnice někdo vyřízl díru. (...) Při tom pohledu se mu zatočila hlava a srdce se mu rozbušilo prudčeji, ale neváhal ani na okamžik: nejdřív prostrčil na druhou s.u nákupní tašku a pak se protáhl za ní – dírou v jakési tenké materii prošel z tohoto světa do jiného.“⁸¹

Poslední záběr je zaměřen na Lyru, odcházející ze svého světa do jiného, kde se v Jedinečném noži setká s postavou Willa.

⁷⁸ SKOPTSOV, Mikhail, *HBO Max Could Reissue... The Golden Compass*, <https://textualvariations.substack.com/p/hbomax-reissue-goldencompass>

⁷⁹ THORNE, Jack, *Jeho temné esence*, 2019

⁸⁰ PULLMAN, Philip, *Zlatý kompas*, s. 394

⁸¹ PULLMAN, Philip, *Jedinečný nůž*, s. 19–20

6 PROJEKTOVÁ ČÁST

Součástí této bakalářské práce je článek zaměřený na téma *Zlatý kompas* a jeho adaptace.

Obsah a styl, jakým je článek napsán, byl zvolen tak, aby zapadl do periodika *XB-1*.

Mým původním plánem bylo uspořádat přednášku o tématu své bakalářské práce. Po přezkoumání projektů z minulých let jsem se nakonec rozhodla pro sepsání a publikování článku ve vybraném periodiku.

Při výběru vhodného periodika jsem se zaměřila na periodika, která znám důvěrněji, a mám tak bližší představu o obsahu na který se zaměřuji. Mezi periodika, o kterých jsem uvažovala, patřila kromě *XB-1* také *Pevnost*. V *Pevnosti* jsem nakonec článek nevydala, protože mi nebyla poskytnuta žádná zpětná vazba.

XB-1 je literární měsíčník, který se věnuje sci-fi, fantasy a hororu. Vychází vždy pátý den v měsíci, má 80 černobílých s. formátu A4 a čtyři plnobarevné stránky obálky. Vychází v nákladu cca 15 000 kusů a je dostupný jak v České republice, tak i na Slovensku. Obsah tvoří jedna třetina zahraniční povídky, jedna třetina povídky domácích autorů a zbytek publicistika (např. recenze knih a filmu nebo zajímavé články o filmech a knihách). Můj článek byl umístěn právě do publicistické části.

Tento článek má populárně naučnou funkci. Jeho hlavním cílem je přiblížit čtenáři román *Zlatý kompas*, částečně i autorův život, a existující adaptace.

Při tvorbě titulku jsem se snažila zaujmout čtenářovu pozornost. Hlavním úkolem titulku je čtenáře zaujmout a jsou obvykle kratšího rozsahu. Po titulku následuje perex, který je v publicistické části *XB-1* součástí každého článku. Slouží jako krátký úvod, který má čtenáře upoutat a představit mu, o čem článek bude. Po vzoru zvoleného periodika byl také zvýrazněn tučným písmem.

Téma článku se zaměřuje na *Zlatý kompas*. Jeho první polovina se týká informací uvedených v teoretické části bakalářské práce (např. Philip Pullman a jeho díla) jenom více zestručněné kvůli rozsahu článku. V druhé polovině se věnuji jak filmové, tak seriálové adaptaci s tím, že u obou uvádím pár příkladů, které dále porovnávám s románovou předlohou *Zlatý kompas*. Opět jsem tak učinila z důvodu udržení vhodného rozsahu článku. Na závěr článku uvádím vybraný citát od Philipa Pullmana.

Článek byl otištěn v březnovém vydání *XB-1* s označením 3/2023. Tvůrci periodika byl propagován na jejich webových stránkách.

Při zaměření na cílovou skupinu se domnívám, že periodikum není nijak genderově zaměřené, ani necílí na žádnou konkrétní věkovou skupinu. Za prvek, který čtenáře spojuje, lze považovat zájem o sci-fi, fantasy a horor. Z těchto úvah lze vyvodit, že typickým čtenářem je jedinec různého věku i pohlaví se zájmem o sci-fi, fantasy a horor.

Na tvorbu projektu nebyly vynaloženy žádné finance, a nebyla tak potřeba ani tvorba rozpočtu. Jedinými náklady, které byly při práci vynaloženy, byl můj osobní čas, který jsem věnovala shromažďování informací a seznamování se s tématem. Příprava těchto materiálů však probíhala jako součást přípravy bakalářské práce, a proběhla by tedy i v případě, že by projekt nevzniknul.

Na konci bakalářské práce je přiložena celá podoba článku.

ZÁVĚR

Hlavním tématem bakalářské práce byla komparace románu Philipa Pullmana *Zlatý kompas*, stejnojmenné filmové adaptace Chrise Weitze a první řady televizního seriálu *Jeho temné esence* vytvořeného Jackem Thornem. Zaměřila jsem se na nesrovnalosti mezi románem a adaptacemi a rozebrala je na několika případech.

Během psaní práce jsem zjistila, že tvůrci filmu a studio chtěli, aby jejich okruh diváku byl větší než čtenářů původního textu. Z ekonomického hlediska tak upřednostnili neinformované diváky před informovanými, ale pro úspěch adaptace je nejlepší, když je obsah vyvážený pro obě s.y. Film může působit lépe, pokud si člověk neuvědomuje, že je založen na románu.

Seriálová adaptace má jako svou výhodu druh média. Seriál jako médium má větší prostor zaměřit se na určité události a postavy než film, který musí kvůli nedostatku prostoru a času děj upravovat a měnit.

Také v případě děje nastává hlavní problém v závěru filmu. Dochází k chronologické nesrovnalosti a vynechání konce románu. Film tak zůstal otevřený, aniž by bylo známo, zda dojde k natočení dalších dílů. Oproti tomu se adaptace v podobě televizního seriálu *Jeho temné esence* drží dějové linie knižní předlohy, a i závěr je shodný s románovou předlohou.

Nakonec jsem došla k závěru, že seriálová adaptace lépe a věrněji ztvárnila původní text. Musíme mít ale také na paměti, že adaptace není možné natočit scénu po scéně přesně podle knihy.

Během své práce jsem se naučila rozdíl mezi pojmy fantastika a fantasy. Při psaní kapitoly o adaptacích jsem si uvědomila, jak musí být práce na nich náročná. Díky tomuto zjištění se odteď budu na adaptace dívat jiným pohledem. Také teď už vím, že existují výrazy jako „chirurgické umění“ nebo informovaný a neinformovaný divák. V praktické části mě nejvíce obohatily informace shromážděné o filmu a jeho vystřiženém konci.

Jako zdroje jsem používala internetové a knižní zdroje. Knižní zdroje jsem čerpala ze Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové a ze své vlastní knihovny. Znovu děkuji svému vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. Jiřímu Jelínkovi, Ph. D., který mi s prací pomáhal a poskytoval rady.

Na závěr bych ráda uvedla citát od Philipa Pullmana: „*Smysl příběhu vyvstává v setkání mezi slovem na stránce a myšlenkami v mysli čtenáře.*“

ZDROJE

Primární zdroje

PULLMAN, Philip. *Jeho temné esence. Svazek I, Zlatý kompas*. Překlad Dominika Křest'ánová. Vydání čtvrté. Praha: Argo, 2021. 387 s. ISBN 978-80-257-3459-9.

PULLMAN, Philip. *Jeho temné esence. Svazek II, Jedinečný nůž*. Překlad Dominika Křest'ánová. Vydání čtvrté. Praha: Argo, 2021. 307 s. ISBN 978-80-257-3490-2.

PULLMAN, Philip. *Kniha Prachu. První díl, La belle sauvage*. Překlad Dominika Křest'ánová. Vydání první. Praha: Argo, 2019. 427 s. ISBN 978-80-257-2737-9.

THORNE, Jack. *Jeho temné esence*. [videozáznam]. Velká Británie, USA: British Broadcasting Corporation, Home Box Office. 2019

WEITZ, Chris. *Zlatý kompas*. [videozáznam]. Velká Británie, USA: New Line Cinema. 2007

Sekundární zdroje

BARTÁK, Matěj, ed. a kol. *Nový slovník cizích slov pro 21. století*. Vyd. 1. Praha: Plot, 2008. 367 s. ISBN 978-80-86523-89-7.

DĚDINOVÁ, Tereza. *Po divné krajině: charakteristika a vnitřní členění fantastické literatury*. Vydání první. Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2015. 228 s. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity = Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae; číslo 433. ISBN 978-80-210-7871-0

DODDS, Eric Robertson. *Řekové a iracionálno*. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 2000. 350 s. Oikúmené. ISBN 80-7298-011-4.

DOROVSKÝ, Ivan, ed. et al. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež. I., Zahraniční spisovatelé*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007. 847 s. ISBN 978-80-7277-314-5.

CIFKA, Petr, ed et al. *Encyklopedie fantasy filmu*. Vydání první. Praha: XYZ, 2021. 342 s. ISBN 978-80-7683-017-2.

FROST, Laurie. *The Definitive Guide to Philip Pullman's His Dark Materials*. 1. vyd. Scholastic Ltd, 2008. 416 s. ISBN 978-1-407105-27-7.

GIFFORD, Clive. *Zlatý kompas: svět Zlatého kompasu*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2007. 45 s., [4] l. příl. ISBN 978-80-7203-910-4.

GREIN, Birgit. *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce - osobnosti - základní pojmy*. Vyd. 1. Brno: Host, 2006. 912 s. ISBN 80-7294-170-4.

HUTCHEON, Linda. *Teória adaptácie*. Vyd. 1. Brno: Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2012. 246 s. ISBN 978-80-7460-027-2.

MÁZLOVÁ, Mgr. Helena. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. 699 s. ISBN 80-7185-669-X.

MONACO, James. *Jak číst film: svět filmů, médií a multimédií: umění, technologie, jazyk, dějiny, teorie*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004. 735 s. Albatros Plus; 35. ISBN 80-00-01410-6.

PRINGLE, David, ed. *Fantasy: encyklopedie fantastických světů*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2003. 272 s. ISBN 80-00-01126-3.

PULLMAN, Philip. *Daemon Voices*. 1. vyd. David Fickling Books, 2017. 480 s. ISBN 9781910200964.

Internetové zdroje

BARNIM, Douglas A. *The Inner Consistency of Mythology*. Mythlore [online]. 2020. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/26937587>

FISCHER, Paul. *Nicole Kidman The Golden Compass Interview*. Female.com [online]. 2007. Dostupné z: <https://www.female.com.au/nicole-kidman-the-golden-compass-interview.htm>

GRADY, Constance. *His Dark Materials is ripe for an onscreen do-over. Enter the BBC*. Vox [online]. 2018. Dostupné z: <https://www.vox.com/culture/2018/3/9/17100638/his-dark-materials-golden-compass-northern-lights-bbc-tv-miniseries-adaptation>

HOLUB, Christian. *Why didn't The Golden Compass movie work?*. Entertainment Weekly [online]. 2017. Dostupné z: <https://ew.com/movies/2017/11/14/golden-compass-movie-why-didnt-it-work/>

MESZAROS, E.L. *His Dark Materials: Why the First Book's Title Is Incorrect in the US*. cbr.com [online]. 2021, February 23, 2021. Dostupné z: <https://www.cbr.com/why-golden-compass-northern-lights-his-dark-materials/>

MCHENRY, Jackson. *His Dark Materials Star Amir Wilson Introduces His Will Parry*. Vulture. 2022. Dostupné z:

<https://web.archive.org/web/20221226080231/https://www.vulture.com/article/his-dark-materials-amir-wilson-will-parry-season-2-interview.html>

Penguins Book UK. *Philip Pullman and Ruth Wilson on His Dark Materials | In Conversation* [Video]. YouTube. 2021. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=4RQI0Q94j_w

POTTON, Ed. *Philip Pullman on His Dark Materials, speaking out, and the sex life of daemons*. The Times [online]. 2022. Dostupné z: <https://www.thetimes.co.uk/article/philip-pullman-interview-his-dark-materials-series-3-w0cznfb5q>

ROBINSON, Tasha. *Book Vs. Film: The Golden Compass*. AV Club [online]. 2007. Dostupné z: <https://www.avclub.com/book-vs-filmthe-golden-compass-1798213070>

SKOPTSOV, Mikhail. *HBO Max Could Reissue ... The Golden Compass*. Textual Variations [online]. 2021. Dostupné z: <https://textualvariations.substack.com/p/hbomax-reissue-goldencompass>

Dakota Blue Richards: 'It will break my heart' to see another actress play Lyra. The Irish News [online]. 2017. Dostupné z: <https://www.irishnews.com/magazine/2017/02/03/news/dakota-blue-richards-it-will-break-my-heart-to-see-another-actress-play-lyra-918826/>

Daniel Craig interview – The Golden Compass [Video]. YouTube. 2007. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=CXjO78-W-8g>

His Dark Materials | Dafne Keen: Bringing Lyra Belacqua to Life | HBO [Video]. YouTube. 2019. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=sgFJOVaGp5M>

His Dark Materials: James McAvoy: Bringing Lord Asriel to Life | HBO [Video]. YouTube. 2019. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=k3x-LR2Op0U>

His Dark Materials: Ruth Wilson: Bringing Mrs. Coulter to Life | HBO [Video]. YouTube. 2019. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=u8WkHRIK_qg

Jak byly epizody 1-4 první řady věrné knihám?. Edna.cz [online]. 2021. Dostupné z: <https://www.edna.cz/his-dark-materials/novinky/jak-byly-epizody-1-4-prvni-rady-verne-kniham/>

Jak byly epizody 5-8 první řady věrné knihám?. Edna.cz [online]. 2021. Dostupné z: <https://www.edna.cz/his-dark-materials/novinky/jak-byly-epizody-5-8-prvni-rady-verne-kniham/>

Northern Lights – ‘The Golden Compass‘ Deleted Ending [Video]. YouTube. 2011. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=JWM3Xrn1NTU>

Philip Pullman. librarything.cz [online]. Dostupné z: <https://www.librarything.com/author/pullmanphilip>

Philip Pullman. IMDb [online]. Dostupné z: https://www.imdb.com/name/nm1099514/bio?ref_=nm_ov_bio_sm

Philip Pullman. SF Encyclopedia [online]. Dostupné z. https://sf-encyclopedia.com/fe/pullman_philip

Philip Pullman. British Council [online]. Dostupné z: <https://literature.britishcouncil.org/writer/philip-pullman>

Philip Pullman Questions & Answers. Philip Pullman [online]. Dostupné z: <https://www.philip-pullman.com/qas>

Proč se Will objevil už v první sérii. Edna.cz [online]. 2020. Dostupné z: <https://www.edna.cz/his-dark-materials/novinky/proc-se-will-objevil-uz-v-prvni-serii/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Obálka *XB-1* č. 3/2023

Příloha B: Článek *Zlatý kompas – kniha vs adaptace*, strana 1

Příloha C: Článek *Zlatý kompas – kniha vs adaptace*, strana 2

Příloha D: Článek *Zlatý kompas – kniha vs adaptace*, strana 3